

EPISTOLA AD HEBRÆOS.

ARGUMENTUM.

In primis videndum est cur apostolus Paulus in hac epistola scribenda non servaverit morem suum, ut vel vocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Hæc causa est: quod ad eos scribens qui ex circumcissione crediderant, quasi gentium apostolus et non Hebræorum, sciens quoque eorum superbiam, suamque humilitatem ipse demonstrans, meritum officii sui noluit anteferre. Simili etiam modo Joannes apostolus propter humilitatem, in epistola sua nomen suum eadem ratione non prætulit. Hanc autem epistolam ad Hebræos conscriptam, Hebraica lingua fertur Apostolus misisse: cujus sensum et ordinem retinens Lucas evangelista, post excessum beati apostoli Pauli Græco sermone composuit.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. — *Olim*. Non est novum. *Deus*, qui est invariabilis tunc et nunc. *Loquens*. Dicit: *loquens*, in præsentem, quia quod tunc etiam nunc. *Patribus*. Id est iis qui carne et cultu Dei patres nobis sunt. *In prophetis*. Non enim ipsi, sed Deus in eis. *Multifarie*. Id est multotiens Abrahæ, Isaac, Jacob et cæteris, ac eisdem sæpe. *Multisque modis*. Quia modo per somnia, ut Danieli: modo aperta voce, ut Moysi: modo interiori inspiratione, ut David.

VERS. 2. — *In Filio*, qui prophetis est major. Est enim Dominus prophetarum impletor et sanctificator. Sic ergo propheta est, quod et Dominus prophetarum. Sic et angelus Christus est, ut et Dominus angelorum. *Constituit* inmutabiliter. *Hæredem universorum*, id est possessorem omnis creaturæ. Non enim jam portio Domini est Jacob, et pars ejus Israel: sed omnes prorsus nationes mundi.

VERS. 3. — *Qui cum sit splendor gloriæ*, etc. Hic secundum divinam naturam commendat Christum, ostendens eum coæternum et coæqualem Patri, ejusdemque cum eo substantiæ, sed alterum in persona.

Figura substantiæ. Ecce aliter personaliter, ut figura ab eo cujus est figura. Sed æqualis, quia non dissimilis, sicut ipse ait: *Pater in me est*; et: *Qui videt me, videt et Patrem meum* (Joan. xiv). Attende quod hæc nomina, scilicet lumen, gloria, quandoque ad naturam divinam referuntur, quandoque ad personam. Et quando ad personam referuntur; modo ad Patrem, modo ad Filium referuntur. Dicimus enim: Pater est lumen, et Filius est lumen. Similiter Pater est gloria, Filius gloria, et hi duo una gloria et unum lumen, non duo. Et dicitur Filius gloria de gloria, sicut lumen de lumine, et principium de principio, et Deus de Deo, non tamen duo dii, sed unus, non duo principia, sed unum. Splendor autem et figura, sicut et imago proprie ad personam Filii referuntur et relative dicuntur.

A *Portansque omnia*, etc. Supra dictum est, quia per ipsum fecit omnia. Hic ei nunc summam auctoritatis attribuit, ex eo quod cum auctoritate cuncta gubernat et continet. Sicut enim ab eo creata sunt omnia, ita per eum immutabilem conservantur. Creatoris enim omnipotentia causa est subsistendi omni creaturæ, quæ virtus si ab eis quæ condidit regendis aliquando cessaret, simul omnium rerum species et natura concideret.

Purgationem. Postquam ostendit ejus excellentiam quo cuncta creavit et gubernat, hic humilitatis ejus benignitatem commendat. Commonet enim nos crucis et resurrectionis et ascensionis, ubi ait: *Sedet*, etc. *In excelsis*. Dicens hoc, non loco concludit Deum: sed ostendit hominem Christum omnibus B altiozem, et omnibus eminentiorem. Sic et per dexteram, non Deum deformavit, sed similitudinem honoris demonstravit. Confessus enim nihil demonstrat aliud nisi honoris æqualitatem.

VERS. 4. — *Tanto melior*. In psalmo tamen ait: *Paulo minus minoratus est ab angelis* (Psal. viii). Hic eisdem melior dicitur. Et sicut illud secundum humanam naturam, ita et hoc secundum divinam dictum esse posset intelligi, nisi adderetur *effectus*, per quod aperitur, quod hic loquitur de eo secundum carnem. Nam secundum hoc quod Patris substantiæ consubstantialis agnoscitur, non est factus, sed natus: de eo ergo sermo versatur secundum humanam naturam, secundum quam et minor fuit angelis passione, et major et melior etiam gratiæ plenitudinæ, de qua et ipsi angeli ad mensuram accipiunt.

Differentius nomen. Dum fuit mortalis, differens nomen habuit, quia angeli ministrabant ei. Postquam immortalis, magis differens. Et quia hoc habere posset, et non pro illis, addit *præ illis*, id est, valde differens a nomine angelorum, hoc est nomen quod est super omne nomen, scilicet Deus, sive Filius, quod, revera dignius est illo quo illi dicuntur angeli, id est nuntii. Filii enim nomen proprietatem ostendit, non adoptionem, quia nisi esset proprius Filius, non posset ex hoc Apostolus amplitudinem honoris asserere. Proprius autem Filius est de ipso Patre genitus. Si autem adoptionis gratia esset Filius, non solum Patre, sed etiam angelis minor esset.

VERS. 5. — *Hodie*. Ne præterita generatio videretur, dixit hodie. Quanquam enim possit etiam ille dies intelligi, quo Christus secundum hominem natus est, tamen quia *hodie* præsentiam significat, atque in æternitate nec præteritum est quiddam quasi esse desiderit, nec futurum quasi nondum sit, sed præsens tantum: quia quidquid æternum est, semper est: divinius accipitur de sempiterna generatione sapientiæ Dei, quam fides sincerissima et catholica prædicat.

Ego ero illi. Id est, honorem illius, vel illi homini A de gloria humanitatis. *Sede.* Victori Filio confessus offertur a Patre. *Pedum.* Per pedes stabilitas æterna signatur, id est, in æternitatem, ubi vestigiis quasi positus virtute omnipotentiae consistit.

VERS. 6. — *Iterum introducit,* visibilem carne assumpta qui ante invisibilis in mundo erat, quæ assumptio dicitur exitus a Patre: introductio ad hæreditatem, ubi jubetur adorari.

Et adorent. Et iterum dicit Pater de eodem Filio: *Cum introducit.* Id est, cum ostendit *intro,* usque ad corda hominum, *ducendum,* per fidem; quid dicit? *Et adorent.* Adorant angeli, quia jussioni ejus obtemperant et reverentur.

VERS. 7. — *Angelos.* Spiritus, naturæ nomen est; angelus, officii. Quos enim Deus spiritus condidit, mittendo nuntios, angelos facit. Et omnibus utitur ad incommutabile arbitrium sententiæ suæ, sive bonis per gratiam ejus, sive malis per propriam voluntatem. Ac per hoc voluntas Dei est prima et summa causa omnium corporalium specierum atque motionum. Nihil enim visibiliter fit, quod non de interiori invisibili atque intelligibili aula summi imperatoris, aut jubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem justitiam. Vel illi spiritus dicuntur angeli quando levia nuntiare mittuntur: quando autem ad vindictam, ut in Sodomia, dicuntur ignis ardens. Sic et ministri Ecclesiæ, ignis sunt dum vitia nostra uruntur, angeli autem, dum verbum Dei nuntiant.

VERS. 8. — *Ad Filium.* Hic per dignitatem simul et potestatem commendat Christum. *In sæculum.* C Quia semper regnabit, et novissimum judicium semper stabit; unde: *Ibunt hi in ignem æternum, et illi in vitam æternam (Matth. xxv).*

VERS. 9. — *Unxit te.* Secundum hominem, quia Deitas nullo indiguit. Unctus significat regem vel sacerdotem. *Deus* repetitur ex magna dilectione. Vel secundum Augustinum: Alter casus est vocativus, alter nominativus, ut sic: O tu Deus Fili, unxit te Deus tuus, scilicet, Pater. In Latino putatur idem casus, sed in Græco evidentissima distinctio est: qua aliter nominativus, aliter vocativus intelligitur.

VERS. 10. — *Et tu.* Post humanitatis excellentiam, iterum redit ad æternitatem Filii. *In principio.* Quia Creator ante creata existit sine ullo initio. *Manuum.* Virtus jussionis, id est, potentia voluntatis vocatur manus, quia ut voluit facta sunt omnia.

VERS. 11. — *Peribunt.* Ab eo quod sunt, dum immutabuntur in melius creaturæ. *Tu autem permanebis.* Ut sicut æternus ante omnia, sic quia permanet, idem erit post mutata omnia. *Veterascent.* Veterascere dicitur quod more vestis consumitur, sicut caro humana, quæ tamen in melius mutabitur.

VERS. 12. — *Et velut amictum.* Significat mutationem cæli. Unde: *Vidi cælum novum et terram novam (Apoc. xxi).* *Mutabis eos,* etc. Quia facta Dei sub æternitate stabunt, ne ad corruptionem revertantur. *Tu autem,* ex toto immutabilis.

VERS. 13. — *Ad quem angelorum.* Agere instituit

de gloria humanitatis. *Sede.* Victori Filio confessus offertur a Patre. *Pedum.* Per pedes stabilitas æterna signatur, id est, in æternitatem, ubi vestigiis quasi positus virtute omnipotentiae consistit.

VERS. 14. — *Nonne sunt omnes,* etc. Quasi dicat: Utique. Intellige igitur quantus honor nobis existit, ut ad nos sicut ad amicos ministros angelos suos destinet Deus. Quamvis enim multum intersit inter angelos et homines, propinquos tamen eos nobiscum fecit, quia nostræ saluti student, propter nos discurrunt, pro nobis suo funguntur officio, hoc est opus angelicum, angelicæ functionis officium, ut omnia fiant pro salute proximorum. Magis autem hoc est opus Christi, quia angelis nobis superioribus præcepit ad nostram salutem suum exhibere ministerium.

CAPUT II.

VERS. 1.—*Propterea.* Postquam locutus est de Filio Dei multa quæ ad ejus commendationem valent, hortatur eos quibus scribit, ut diligenter animadvertant et custodiant ea quæ per illum annuntiata sunt eis. Et ad hoc tendunt omnia præmissa quibus probavit quod esset Christus major prophetis et angelis. *Abundantius,* quam quæ de lege, vel prophetis, vel angelis dicta sunt. Nomen legis obtulit Apostolus, quia in astructione sua quam in posterioribus facit etiam hoc manifestum facit.

Perefluamus. Fluimus per pœnas mortalis naturæ, effluimus, peccata addendo, perefluimus in æterna damnatione. Hinc suadet audienda esse verba Christi per pœnam quæ erit negligentibus.

VERS. 2. — *Et omnis prævaricatio.* Dicit *omnis,* ut pro singulis peccatis sit pœna; non enim solum omnis prævaricator qui multorum reus est, pœnam luet. *Justam mercedem.* Ia loquitur ne putetur perire justitia per misericordiam. Quod vero ait, *retributionem,* hoc ad pœnæ quantitatem refertur, quæ æqualis peccato erit: quia secundum quod majus vel minus est peccatum, major vel minor erit pœna. Quod vero ait: *mercedis,* hoc ad qualitatem pœnæ refertur, ut qui libidinis igne perierit, igne æterni incendii crucietur.

VERS. 4. — *Et Spiritus distributionibus.* Per hoc affluentiam designat gratiarum, quæ non erat apud antiquos, neque tanta signa, neque tam diversa prodigia per quod ostendit, quia non simpliciter est eis creditum, sed per ligna et prodigia. Ideoque cum credimus, non illis, sed Deo nos credere declaratur.

VERS. 6. — *Quid est homo.* Potest hoc legi admirative, ut per hominem et Filium hominis intelligatur Christus homo. Cujus fuit memor Deus in conceptione, dando immunitatem a peccato. Et visitavit in resurrectione, dando gloriam immortalitatis. Potest etiam hoc legi, cum respectu, pro terreno: Adam enim homo fuit, sed non filius hominis, sicut homines dicuntur qui portant ejus imaginem. Qui autem portavit imaginem Christi dicuntur filii hominum potius. Et ille, vetus homo dicitur; iste, novus. Homo igitur hoc loco terrenus est; Filius

autem hominis, cœlestis. Et ille longe se junctus est A Deo, hic autem præsens est. Et ideo illius est memor tanquam in longinquo positi. Hunc visitat quem vultu suo, id est, gratiæ suæ præsentiâ illustrat. *Visitat eum* : hominem per Filium hominis, quasi per medicum infirmum, visitavit Pater.

VERS. 7. — *Gloria*. Claritate immortalitatis honore, eo quod sic flectitur omne genu. *Super opera manuum*, digniora, scilicet, angelos et homines, quæ per excellentiam dicuntur opera manuum.

VERS. 8. — *In eo autem*. Exponit sensum David. Ait David (*Psal. viii*) : *Omnia subjectisti : In eo autem quod Scriptura subjecit*, id est, subjecta ostendit omnia, nihil dimisit, id est, nihil exceptit de omnibus.

VERS. 9. — *Eum autem*, etc. Majores angeli homine dici possunt, quia majores sunt hominis corpore. Majores sunt et animo, sed in eo tantum quod peccati originalis merito corpus aggravat ipsum animum, sed hoc non in Christo. Quod autem tibi videtur nihil magnum de Deo Patre dici, si forma servi major est, qua majores videntur et angeli; non recte cogitas, nec attendis quem habeat locum in rebus humana natura, quæ condita est ad imaginem Dei : cui tamen injuria facta non est, cum Christus dicebat : *Pater major me est (Joan. xiv)*; qui non carni suæ solum, sed etiam menti quam gerebat humanæ Deum patrem præferebat, quæ sine dubio forma agnoscitur servi, quoniam servit tota creatura Creatori.

Propter passionem. Hic jam incipit ostendere non pro potentia tantum, vel ultione verba Christi audienda esse, sed pro dilectione qua dilexit nos, ut pro nobis moreretur.

VERS. 10. — *Auctorem*. Christum. *Salutis eorum*, id est filiorum. Ipse enim est filius per naturam, cujus hæredes erimus qui sumus adoptione filii. Vide quantus est in medio nostrum : Et ille filius, et nos filii sumus. Sed distat, quod ille salvat, nos salvamur. Ille sanctificat, nos sanctificamur. Modo conjungit nos Scriptura, modo disjungit. *Multos*, inquit, *filios*, hic conjunxit : *auctorem salutis eorum*, hic discrevit. *Per passionem*. Quia nisi Christus moreretur, homo non redimeretur, et non redemptus periret. Quod si esset, frustra omnia facta essent. Cætera enim homini serviunt, homo Deo. Nec in aliquibus Deus glorificaretur cum ad hoc omnia facta sint. Falsa quoque esset prædestinatio de adducendis filiis. *Consummare*. Hoc in resurrectione incepit, quando immortalitatis gloria sublimatus est. Et auctum in ascensione, quando ascendit ad dexteram Patris. Et perficietur in judicio, *quando ei omnia subjicientur, et erit omnia in omnibus (I Cor. xv)*.

Qui enim, etc. (Aug.) Probat, quod pro nostra liberatione Christum pati decuerit, etc., usque ad cum et utramque naturam per se constat scivisse.

Ex uno omnes. Sed ille ut proprius Filius, nos adoptivi. Cum dicit : *non erubescit fratres vocare*, ostendit quod non ei naturæ est fraternitas nostra,

sed misericordiæ. Quod probat per prophetam, ne putetur novum.

VERS. 14. — *Quia ergo*. Quasi : Cum essent ex uno omnes, et, quia pueri qui sanctificandi erant communicaverant carni, id est erant homines ex anima et corpore, quæ per sanguinem accipitur, corruptibiles; ideo et ipse, Christus. *Participavit eisdem pueris, vel eisdem*, id est carne et sanguine, et hoc similiter, id est, passibilis et mortalis, ut posset mori, et sic destrueret diabolus, et per mortem, legem evacuaret, et Judæos liberos faceret per gratiam qui timore pœnarum servi erant legis. *Per mortem*. Mirum quid? Mors erat arma per quæ vincebat diabolus, et per eam victus est a Christo diabolus.

VERS. 16. — *Nusquam*. Participavit eisdem ut homines sanctificaret. Et recte hæc causa apponitur, quia si non esset eos liberaturus, non eis participaret. Quod in angelis apparet, quia nusquam, id est, nulla scriptura legitur apprehendisse angelos. *Apprehendit*. Apostolus dixit : *apprehendit*, non autem *assumpsit*, quasi : Longe fugientem assecutus est. In quo humanæ naturæ dignitas intelligi potest, et misericordia et gratia qua hoc fecit, et cura quam de nobis habuit. Fugientem quippe ante humanam naturam, et longe fugientem (longe enim eramus); insecutus apprehendit, non angelicæ, sed humanæ naturæ data est hæc dignitas, ut Deus ei in unam personam jungeretur.

VERS. 17. — *Per omnia*. Quia natus, educatus, crevit; passus, mortuus. Qui supra dictus est figura paternæ substantiæ.

VERS. 18. — *In eo enim*. Id est, in carne quam suscepit multa sæva passus est. Novitque quid est ista tribulatio patientium pro experimentum. *Qui tentantur*. Tentat Deus ut probet, diabolus ut decipiat, homo ut sciat quod nescit.

CAPUT III.

VERS. 1. — *Unde fratres*. Ex omnibus superioribus infert; quasi : Quia potens, quia passus pro nobis, et potest auxiliari.

VERS. 2. — *Qui fidelis*. Incipit Christum comparare Moysi, sicut supra prophetis et angelis, ita ut sit præ Moyse fidelis, quia non suam, sed Patris gloriam quæsivit, nec ejus mandata abscondit. Qui Christus fidelis est Patri (sicut Moyses) in omni domo Judæorum et gentium.

VERS. 3. — *Amplioris*. Quasi : Quod fidelis fuerit, ipse effectus indicat : quia dignus est gloria, ut Moyses : et quidem ampliore præ Moyse, id est, quam Moyses, vel præ Moyse existens in merendo.

VERS. 4. — *Omnis namque domus*, etc. Fabricavit dico, per se enim non potest fieri, sed ab aliquo. An ideo a Christo? Vere, quia Deus est qui facit domum, et omnia. *Qui autem omnia creavit*, et domum. *Deus est*. Utriusque enim domus tam ejus quam rexit Moyses, quam ejus quam crexit Christus, factor est Deus.

VERS. 5. — *Et Moyses.* Ostendit Christum dignum ampliori gloria quam Moysen, quia Christus fabricator est domus, non autem Moyses. Hic aliam rationem etiam ostendit, quia scilicet Christus filius, Moyses famulus est, qui et carnalia carnalibus tradebat, Christus vero spiritualia.

VERS. 7. — *Quapropter.* Cum supra præ angelis et prophetis Christum commendasset in multis, subintulit nos oportere observare quæ ab illo audivimus; ita et nunc commendato ipso præ Moysè, incipit eos terrere, ne sint increduli Christo, per patrum similitudinem; et ne amittant requiem, blanditur, per opportunitatem temporis. *Hodie.* Modo, per se loquitur, qui prius per præcones: si tunc duri modo estote molles.

VERS. 8. — *Nolite obdurare corda vestra;* id est, nolite Deo rebelles et contumaces esse, sed obsequentes.

VERS. 9. — *Probaverunt;* id est, curiositatis causa exquisierunt.

VERS. 10. — *Offensus.* Valde et implacabiliter iratus. *Infensus.* Vel *proximus* adhibendo correctionis flagella.

VERS. 11. — *In ira mea.* Irasci dicitur Deus per figuram antropopathos. Si *introibunt in requiem meam.* Aposiopesis est, id est non introibunt.

VERS. 12. — *Cor malum incredulitatis.* Ut putetis Christum non sufficere sine lege, quod est malum, quia sic ruit homo in multa peccata. Nec hoc leve, quia hoc est cor discedendi a Deo vivo.

VERS. 13. — *Donec hodie;* id est, tempus gratiæ, et de quo aiebat propheta superius in psalmis, quia non minus modo præstatur credentibus gratia ad salutem, quam ipso Christo præsentem corporaliter. *Fallacia peccati,* id est diaboli, qui est causa peccati.

VERS. 14. — *Participes enim Christi.* Debetis hortari, et non esse duri, quia quod non eramus, facti sumus per gratiam, habentes partem cum Christo in hæreditate: hac tamen conditione, si *initium substantiæ,* id est fidei, quæ est initium bonorum, per quam Deus existit, in nobis, et per quam deificamur, et divinx substantiæ participamus, *usque ad finem, firmum retineamus.*

VERS. 16. — *Quidam enim audientes.* Hoc ideo dicit, ne quis putet satis esse audire de requie, quia et illi omnes audierunt, sed non omnes audierunt, sed non omnes pervenerunt.

CAPUT IV.

VERS. 2. — *Non profuit,* etc. Egressi enim de Ægypto, cum multam viam perambulassent, et multa indicia virtutis Dei accessissent in Ægypto, in mari Rubro, in eremo, consilium fecerunt mittere speculatores qui deberent inspicere naturam terræ. *Quæ audierunt.* Exploratoribus; qui mala retulerunt, non crediderunt; vel ita distingue, *fidei sumptæ ex his quæ audierunt.*

VERS. 3. — *Et quidem.* De prima requie quod significet, hic agit. *Operibus.* Quia dixerat nuntiatum

PATROL. CXIV.

esse de requie, dicit quando: videlicet, ante legem, post perfectionem operum septem dierum per requiem sabbati; et sub lege, quando per terram promissionis designabatur; et tempore, gratiæ Spiritu sancto dicente in David: *hodie,* etc., quasi nuntiatum est de requie illa et sic *quidem* quando nondum completio istius veræ requiei erat significata, quia requie nullus adhuc potitus fuerat. *Perfectis.* Quod fuit factum homine, pro quo facta sunt omnia, et ipse ad Deum glorificandum factus est.

VERS. 4. — *Et requievit die septima.* Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia tunc facta, et ad similitudinem factorum. Septima die quievit, quæ ideo significat requiem. Sic et sexta ætate homo Christus natus est mundo ad laborem, sexta die et sexta diei hora passus, septima quievit. Sic et nos dum sub operibus sex dierum vivimus, operamur; inde exeuntes, quiescimus: si tamen opera nostra valde bona inveniantur.

VERS. 5. — *Et in isto.* De secunda requie, quæ significatur per figuram requiei terræ promissionis.

VERS. 7. — *Diem quemdam hodie.* De tertia significata, et quando datur, quamvis obscure, quæ per Christum credentibus promissa est. *Post tantum temporis.* In hoc autem patet quod hæc est alia requies de qua David dicit *hodie,* quam illa ad quam Josue duxit. Nam si illa esset, non loqueretur de alia David; ergo certum est esse aliam ad quam Christus ducit, quæ per illam Palestina signabatur.

VERS. 8. — *Eis,* filiis Israel, quibus prius nuntiatum est de requie per signum, id est terram promissionis; *requiem præstitisset nunquam,* id est nullo tempore; *posthac,* id est in sequenti tempore; *loqueretur de alia die,* id est tempore gratiæ; quo deberet dari. Vel, nunquam post loqueretur de alia, scilicet requie, præter terram promissionis. Dicendo, hac die idem vult esse, quod dixerat supra, *hodie,* etc.

VERS. 9. — *Sabbatismus;* id est, vera requies significata per sabbatum (id est, plenæ quietis feriata jucunditas) quo Dominus requievit et in lege observabatur. Tunc enim perfecte vacabimus, gratia majore relecti, et Deo pleni. Et sciemus perfecte, quia ipse est Deus. Ibi vacabimus, videbimus, et amabimus. Amabimus et laudabimus: ecce quid erit in fine sine fine. Nam quis alius noster est finis, nisi pervenire ad regnum, cujus non est finis?

VERS. 11. — *In idipsum exemplum.* Vel, in pœnam qualem illi per incredulitatem habuerunt; *exemplum* dicit ut mentem nostram habeamus illic, ne similiter excidamus.

VERS. 12. — *Sermo Dei.* Qui a regalibus sedibus venit. *Vivus.* Quem infideles mortuum putant. *Pertingens.* Tota consideratione perveniens ad separationem animæ, id est sensualitatis, et spiritus, id est rationis. *Divisionem animæ.* Anima vivimus cum bestiis, spiritu intelligimus cum angelis. Ideoque per animam intelliguntur carnalia peccata, id est que actu corporis fiunt, ut luxuria. Per spiritum vero spi-

ritualia, id est quæ sunt mentis, ut superbia. Discernit autem sermo Dei inter carnalia peccata et spiritualia : quis, quid, quo animo agat. *Ac spiritus.* Pertingit sermo Dei cognitione inseparabili, quia cognoscit quomodo dividatur sensualitas a ratione, et ipsa a se, dum plus dedita infimis rebus, inferior est, vel ab his revocata dignior. Sic etiam videt quomodo spiritus a seipso dividatur, vel dum in Deum inhiat de divina visione cogitans, vel dum inferius cœlestia considerat, vel inferius in terra de mundanis recte agendis pertractat, vel quomodo spiritus, id est ratio, a sensualitate secernitur, dum quod in se inferius est, superat quod in illa altius est.

Compagum quoque. Compages dicitur junctura ipsius sensualitatis et rationis, quam videt Filius Dei; scilicet quomodo et inter se cohæreant in aliquo; vel hoc et illa, id est ratio et sensualitas, quomodo in suis differentis inter se conveniant, dum superior differentia sensualitatis consentiendo convenit cum differentiis rationis. Vel inferior differentia rationis, pressa et captiva, aliquando consentit inferiori differentie sensualitatis. *Medullarum.* Medulla quæ interior est, dicitur hic quidquid interius et subtilius est in anima vel spiritu, quod etiam videt Filius Dei. Discernit enim cogitationes, id est quæ diversa diversi cogitent. Discernit et intentiones earum cogitationum, quo singulæ tendant ad bonum vel malum. Et, ut plus dicam, nulla creatura terrena vel cœlestis est ei invisibilis, sed omnia sunt nuda et discooperta, quia ex omni parte plene visa. Item compages dicit conjunctiones cogitationum : medullas intentiones earum.

VERS. 14. — *Habentes ergo.* Hic incipit dicere de pontifice Christo, quomodo sufficiens, et quomodo dignior veteri sacerdote. Quem etiam immutat, et legem, quæ sub illo est, per meliorem legem suam, et quomodo necessarius nobis ad justitiam et salutem.

VERS. 15. — *Non enim habemus,* etc. Quasi: Tenemus et tenere debemus, quia, cum sit potens, est etiam misericors, nostram utpote expertus infirmitatem. *Qui non possit,* etc. Impossibile est scire afflictiones afflictorum, homini qui experimentum afflictionis non habuit et sensibiliter omnia non sustinuit. Christus vero scit non solum per hoc quod Deus, secundum quod omnia novit, sed per hoc quod homo et similia sustinuit.

VERS. 16. — *In auxilio opportuno.* Nunc tempus est auxilii, nunc est tempus donorum, cum post baptismum peccantes per gratiam invenire poenitentiam possunt. Cum autem thalamus fuerit clausus, cum intraverit rex videre discumbentes, ut ad sinum patriarchæ venerint qui eo fuerint digni, tunc malis erit desperationis tempus. Nunc autem cum adhuc agon permanet et palma pendet, non est desperandum, sed cum fiducia, id est sine dubitatione accedendum, ut per gratiam accedatur, inveniatur auxilium opportunum. Est enim tempus quod non

CAPUT V.

VERS. 1. — *Omnis namque pontifex.* Quia spiritualia non sic introducunt infirmos : ut corporalia; de his incipit, volens ostendere Novum Testamentum esse melius Veteri. Quædam autem Christo communia cum sacerdotibus ponit, quædam altiora pertinentia ad solum Christum. Quædam porro humiliora, illis tantum sacerdotibus convenientia.

VERS. 2. — *Quoniam et ipse.* Aufer hic occasionem extolendi se supra alios.

VERS. 4. — *Nec quisquam,* etc. Percutit cupidos, qui non vocantur, sed ingerunt se.

VERS. 5. — *Non seipsum clarificavit.* Clarificatus est Filius a Patre, cum dixit : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Math. III*).

B Quæ clarificatio longe ante per Prophetam prædicta est : *Filius meus es tu, ego hodie genui te* (*Psal. II*).

VERS. 6. — *Tu es sacerdos.* Sacerdos autem Christus est, non secundum id quod natus est de Patre Deus apud Deum coæternus gignenti : sed propter carnem assumptam, propter victimam, quam obtulit pro nobis. *Secundum ordinem Melchisedech,* qui non temporalis fuit, Scriptura subiciente initium et finem ejus vitæ, in figura Christi qui caret initio et fine. Et sicut ille obtulit in pane et vino et semel, sic et Christus sub specie panis et vini corpus et sanguinem suum discipulis dedit.

VERS. 7. — *Preces supplicationesque.* Christi dicit actionem et vitam cujus omnis actio fidelium est institutio, et ad Deum oratio. Quidquid egit Christus, preces et supplicationes fuerant pro omnibus. Sanguinis effusio fuit clamor validus, in quo auditus, pro reverentia ejusdem passionis. Reverentia est, quod sine peccato passus pro sola charitate. *Exauditus est.* Per hoc patet, quod per eum possumus consequi misericordiam cum jam ad dexteram sit Patris.

VERS. 8. — *Didicit,* etc. Id est voluntarie suscepit obedientiam usque ad mortem.

VERS. 9. — *Omnibus obtemperantibus.* Tantum valet passio, ut omnibus sufficiat ad salutem, quæ salus bene potest esse per eum, quia ipse est appellatus, etc. *Factus est causa salutis,* non cujuslibet, sed æternæ; nec paucis, sed omnibus; hac tamen conditione, ut obtemperent ei. Non enim aliter salutem consequi poterunt. Et bene potest ipse causa salutis esse cæteris, quoniam appellatus est a Deo pontifex, sicut et ipse suis operibus realiter ostendit se talem esse. Nam quia pontificis officium implevit, atque Patri fuit in omnibus obediens, et in seipso pervenit ad tantum honorum omnium consummationem, ut sufficeret etiam ad aliorum salutem, ideoque appellatus a Deo est pontifex, et hoc, juxta ordinem Melchisedech, scilicet, ut omnis ordo divinitatis in eo consideretur, qui considerari potuit in Melchisedech.

VERS. 11. — *Ininterpretabilis.* Sermo de incarnato Filio difficilis est ad interpretandum, quia debiles sensu estis ad intelligendum profunda mysteria.

VERS. 12. — *Etenim cum deberetis.* Interserit in-

crepationem de infirmitate, ut alta de Christo laborarent intelligere. *Quæ sunt elementa exordii.* Exordium sermonum est simplex doctrina. Elementa ejus, materia de qua agit, ut natiuitas, passio.

VERS. 13. — *Omnis enim, etc.* Qui non capit hoc: *Verbum caro factum est*, quomodo capiet: *In principio erat Verbum?* Omnis de hac re sermo, quo agitur, ut non solum credatur, verum etiam intelligatur, sciaturque quod dicitur, onerosus est: facilius illos premit quam pascit. Ex quo sit, ut spirituales, ista carnalibus non omnino taceant, propter catholicam fidem, quæ omnibus prædicanda est. Nec tamen sic deserant, ut volentes ea perducere ad intelligentiam non capacem, facilius fastidiri faciant in veritate sermonem quam in sermone percipi veritatem.

CAPUT VI.

VERS. 1. — *Quapropter.* Duriter eis increpatis et culpatis, eo quod velint semper eadem ipsa discere, iterum blanditur illis se eis connumerando, hortans eos ad perfectionem. *Inchoationis Christi sermonem*, quo rudes sunt catechizandi, ut est Symbolum fidei et Dominica oratio. *Non rursus*, id est non olim, ut sicut prius ceciderunt, iterum cadant. Vel, *non rursus jacentes*, ita modo jaciamus, ut amplius jacere non sit opus. *Fundamentum.* Quod prius dixit sermonem inchoationis, hic appellat fundamentum, eo quod ad Christianam religionem venientibus prius proponitur, ut super hoc, quod perfectionis est ædificetur. Hoc fundamentum dividitur in sex, quæ sunt: inchoatio seu pœnitentia, fides, baptismatum doctrina, impositio manuum, resurrectio, atque iudicium. Quicunque aliquos ad fidem convertit, prius facit pœnitere, in Deum credere, baptizari in remissionem, confirmari per impositionem, resurrectionem et diem iudicii præstolari.

VERS. 4. — *Impossibile.* Ne quis vero existimet secundum vel tertium baptisma post peccata posse fieri, subdit: *Impossibile*, non tantum difficile, ne quis in hoc consideret. *Eos qui*, id est, etiam eos qui hæc bona habuerunt. Nedum penitus malos.

VERS. 6. — *Renovari*, per baptismum, cujus virtus in cruce Christi constat, unde subditur: *Rursum crucifigentes.* Quia in baptismo sumus conformes morti ejus et sepulturæ. Qui putat secundo baptizari, secundo Christum (quantum ad se est) crucifigit. Et alibi: *In via peccatorum non stetit (Ibid. 1).* Et præcursor, quia ante nos, et pro nobis cucurrit.

VERS. 7. — *Sæpe venientem.* Dicit *sæpe venientem*, quia si rara, non sufficit: si assidua, vilescit. *Imbrem.* Doctrinam sanctam, rorem cælorum, quem sitienti terræ pluunt cæli, id est prædicatores verbi veritatis. *Generans herbam.* Significat eos sæpe bibisse per legem et prophetas verbum cælestis doctrinæ, qui nec sic prompti fuerunt germina fidei proficere. *A quibus colitur.* Cultores terræ sunt qui vomere spiritali arbusta conscindunt, et falce verbi Dei noxia præcidunt. Vel illi a quibus colitur. sunt

A illi iidem qui se colunt in bonis operibus, imitati scilicet majores, secundum illud: *Et fecerunt fructum natiuitatis*, quia patres suos, qui eos in fide genuerunt, imitantur.

VERS. 9. — *Confidimus.* Quia de præsentī non habet Apostolus unde eos laudet; de spe futurorum attollit, ad quæ per præterita allicit, et recreat animos eorum et confortat, antiqua eis in mentem revocans, et facit eos existimare Deum non oblitum honorum quæ fecerunt. Sicut enim priora bona per sequentia mala mortua fuerant et irria facta, ita ipsa eadem per pœnitentiam et alia bona sequentia reviviscent.

VERS. 10. — *Operis.* Magna illis testificatus est. Tria autem bona commendat in eis, scilicet quod B omnia sua fecerunt communia sanctis. Ecce opus, et hoc ex dilectione, quæ informat actiones; ecce alacritas, et hoc ad gloriam Dei; ecce pura et recta intentio.

VERS. 11. — *Cupimus.* Multam dilectionem erga illos ostendit, et eandem circa singulos curam demonstrat, et tum majorum, tum minorum similiter curam gerit, et omnes diligit.

VERS. 13. — *Abrahæ namque, etc.* Tria dicit: quod promissio facta; et per juramentum firmata; et in Abraham jam impleta.

VERS. 14. — *Nisi benedicens, etc.* Aposiopesis est hic, id est defectio. Quasi: Si hoc non fecero, non mihi credatur de aliquo.

VERS. 17. — *In quo abundantius volens.* Quasi diceret: Si autem homini, qui mendax est, per juramentum creditur, quanto magis Deo credendum est, qui mentiri non potest?

VERS. 18. — *Confugimus.* Fugit ad spem qui spe beatitudinis tribulationes spernit.

VERS. 19. — *Quam sicut.* Sicut anchora navem, sic spes animam tenet, ne mergatur in salo hujus mundi, consentiendo iniquitati; *ac firmam*, ne saltem titubet.

(Aug.) *Jacta in Deum curam tuam, etc., usque ad si ad tempus fluctuat*, anchora spes ejus est.

VERS. 20. — *Præcursor.* Ad hoc Christus præcurrit, ut nos sequamur. Qui bene dicitur cursor, quia nulla culpa eum impedivit, secundum illud: *Exsultavit ut gigas ad currendam viam (Psal. xviii).* Et alibi: *In via peccatorum non stetit (Ibid. 1).* Et præcursor, quia ante nos, et pro nobis cucurrit.

CAPUT VII.

Sacerdos Dei summi. (CHRYS., hom. 33, in Gen.) Sacerdos autem erat forte a semetipso ordinatus, sic enim tunc erant sacerdotes. Vel quia ætate provecior erat, a suis colebatur. Vel quod et ipse sacrificare studuit, sicut et Noe, Abel Abraham, quando sacrificia obtulerunt.

VERS. 3. — *Neque initium, etc., neque finem vitam habens.* Christus omnino non habuit initium neque finem. *In perpetuum.* Hoc ita dicit quia Scriptura obtinet, quod aliquis ei successisset. Vel mystice loquitur de sacerdotio Christi.

VERS. 4. — *Intuemini autem, etc.* Inmoratur in commendanda dignitate. Melchisedech et excellentia sacerdotii ejus; præferens eum ipsi Abrahæ patri omnium et omnibus Levitis.

VERS. 5. — *Et quidem de filiis Levi, etc.* Quasi: Et ex hoc intuemini quantus sit, quia aliqui quidem de filiis Levi per hoc quod accipiunt sacrificium, (aliter enim non auderent) habent mandatum in lege, sine cujus auctoritate nunquam præsumerent sumere decimas.

VERS. 8. — *Contestatur.* Ut ego, vel, idem in multis locis. *Vivit.* Gerebat enim typum pontificis nostri, cujus excellentia potestatis per illius similitudinem ostenditur. Per Melchisedech enim, in quo figura præcessit, discernitur sacerdotium Christi a sacerdotio Levi; in Christi autem figura dicitur quod Melchisedech vivit. Unde dicitur sacerdos in æternum, qui seipsum obtulit, non ex aliqua necessitate, sed ex voluntate propriæ potestatis.

VERS. 11. — *Sub ipso.* Quia in manu sacerdotis lex, et per eum impletur lex quæ dicitur consummare. Hæc translatio præfigurata fuit in Samuele, qui de tribu Ephraim electus est sacerdos a Domino, reprobatu filii Eli, Domino dicente: Qui honoraverit me, honorabo eum; et qui inhonoraverit, etc.

VERS. 12. — *Translato enim, etc.* Quod alius surgat, subsequenter probat et per tribum et per ritum. Per tribum ibi: *In quo enim hæc, etc.* Per ritum ibi: *Et amplius, etc.* *Translato enim sacerdotio.* Quia ergo similiter et ab eodem et sub eadem sponsione data sunt lex et sacerdotium, quod de uno dicitur, necesse est ut et de altero intelligatur.

VERS. 14. — *Manifestum est enim, etc.* De tribu ad tribum translatum est sacerdotium, de sacerdotali ad regalem, ut eadem sit sacerdotalis et regalis. Et intueri mysterium: primum fuit regalis, postea facta est sacerdotalis. Sic Christus rex erat semper; sacerdos autem factus est quando carnem suscepit, quando sacrificium obtulit.

VERS. 16. — *Non secundum legem.* Id est secundum carnalem intellectum legis, ut faceret secundum carnales observantias; sed secundum virtutem ipsius legis, id est spirituales intellectum, quem exsequentes, vitam habent æternam. Distat inter sacerdotium, et sacerdotium. Illud carnale, hoc spirituale. Illud temporale, hoc æternum.

VERS. 22. — *In tantum.* Ex laude sacerdotis infert commendationem legis. *Melioris.* Quia meliora, id est æterna promittit; Vetus autem Testamentum, temporalia.

VERS. 24. — *Hic autem, etc.* Sicut Christus permanet, ita et lex quam attulit, in qua vera remissio peccatorum, et perpetua gratia, quod quia vetus lex non potuit, exclusa est. Quod autem permaneat in æternum ostendit ex pontifice, qui unus est, quod non esset, nisi esset immortalis, sicut in lege fuerunt multi, quia mortales.

VERS. 25. — *Unde et salvare.* Ostenso quod per sacerdotium Christi vetus sacerdotium et lex de-

struatur, commendat actum ipsius deprimendo, per contrarium, operationem veteris sacerdotii.

VERS. 26. — *Sanctus, interius.* *Innocens, manibus.* *Impollutus, corpore.* *Segregatus a peccatoribus,* id est ab omni peccato immunis.

VERS. 27. — *Qui non habet, etc.* Cum sit talis, non habet necessitatem quotidie offerre. Non hoc dixit Apostolus quasi Christus eo aliquando eget, sed ut ab eo removeat quod aliis convenit. *Hoc enim fecit semel seipsum offerendo.* Adeo magnum est sacrificium, quod licet unum et semel oblatum sit, sufficit tamen ad æternitatem.

VERS. 28. — *Lex enim homines constituit, etc.* Illi habent necessitatem quotidie offerre, quia infirmi; hic semel seipsum offerens, omnibus sufficit, quia perfectus est.

CAPUT VIII.

VERS. 1. — *Capitalum.* (CHRYS.) Commiscet humilia cum excelsis apostolus Paulus, semper Magistrum suum sequens, etc., usque ad cui oportet fungi munere sacerdotis.

Talem habemus. Hic incipit capitulum; et finit ibi: *Deus et non homo. In caelis.* Vel super materiales caelos. Vel, super thronos et dominationes.

VERS. 2. — *Sanctorum minister.* Quia sanctis argumentum virtutum, et vitam æternam ministrat. Vel, in caelis ministrat gloriam per sancta sanctorum significatam. *Minister tabernaculi veri.* Id est veritatis, quam tabernaculum vetus præfigurabat; scilicet justitiam in præsentia Ecclesia, gloriam in futura. *Quod, verum tabernaculum, fixit Deus,* ut in æternum permaneat; umbratile vero erat non fixum, sed portatile; *et non homo:* hoc addit quia et vetus posuit Deus, sed per ministrum hominem.

VERS. 3. — *Quod offerat.* Et cum necesse sit eum habere aliquid ad offerendum; vel illud erit super terram, vel caeleste: sed non super terram, quia si hoc esset jam non esset sacerdos; ergo caeleste est quod offert.

VERS. 4. — *Cum esset, etc.* *Si ergo esset, etc.* Quia omnis qui offert, si esset terrenus aliquis qui posset mundare genus humanum, non esset sacerdos secundum ordinem Melchisedech, quia satis essent qui offerrent legalia; sed quia illi erant mortales et peccatores, et ideo humanum genus mundare non valentes, venit Christus qui sufficeret. Nunc autem, id est in novissima ætate, melius ministerium sacerdotii sortitus est Christus tanto quanto melior est lex ejus. Jam a sacerdotio et sacrificio transit ad differentiam Testamentorum.

VERS. 5. — *Responsum est, etc.* Non cum inciperet, quia jam multa figuris expresserat, sed cum per se non posset consummare, consulit Dominum, qui de figuris, sicut et de veritate eum docuit.

VERS. 6. — *Et melioris Testamenti, etc.* Jam a sacrificio et sacerdotio transit ad differentiam Testamentorum, Veteri præferens Novum; eo quod Novum in melioribus repromissionibus sancitum.

VERS. 7. — *Nam si illud prius.* Probat quod Te-

stamentum Christi melius est Veteri : nam illud non vacat culpa, hoc vacat. Si enim vacasset culpa, non daretur secundum, sed datur. Et ita apparet illud fuisse imperfectum, hoc perfectum. *Culpa vacasset, non utique.* Ita hoc dici, quasi ipsum culpam habeat. Quod videtur, dum præcipit sine gratia, et prævaricatores facit. *Inquireretur*, a Domino, qui prius paulatim instruxit et educavit, ut post perfectum daret.

VERS. 9. — *Quod feci, patribus eorum.* Et quia quibusdam speciale fecerat, determinat. *Quod feci in die*, id est tempore legis, quæ post exitum de Ægypto data est. Quod ergo ante legem Abrahæ dixit : *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. xxii), postmodum complevit in Evangelio. Illa enim promissio, fuit spiritualis et specialiter pertinens ad gratiam. *Non permanserunt in Testamento.* Vitio eorum deputat quod non permanserunt in Testamento, ne lex quam tunc acceperunt culpanda videatur. Ipsa enim est quam non venit Christus solvere, sed implere. Non tamen justificat sine gratia, pro veteris hominis noxa, quæ quia per litteram jubentem et ruinantem non sanatur, dicitur illud, Vetus; hoc, Novum : propter novitatem spiritus qui sanat a vitio vetustatis, quod evidenter aperit, dicens : *Hoc est Testamentum*, etc.

VERS. 10. — *Dando leges meas in mentes.* Non in tabulis lapideis, non stramento, sed Spiritu, quo presente (qui est digitus Dei) diffunditur charitas in cordibus, quæ est plenitudo legis. Siquidem iusti non extra terrentur, sed intus diligunt iustitiam. *Dando leges* : Ecce Testamentum. *Superscribam.* Quasi : Quæ debent superesse eisque dominari. *Et ero illis in Deum.* Id est vivent ex me et mihi, et in futuro me videbunt, quod est perfectio, ut alter alterum non doceat. Hæc est distantia Veteris et Novi, quod illud in lapide, hoc in corde; ibi merces, terra; hic visio Dei.

VERS. 11. — *Non docebit.* Quod latebat in littera, et discebat populus per traditiones magistrorum, hoc Spiritus adveniens docuit apostolos, et hoc est quod Propheta dicit : *Non docebit unusquisque proximum, quia omnes scient* (Jer. xxxi); sicut in Evangelio dicitur : *Tunc aperuit eis sensum* (Luc. xxiv), etc. *Majorem.* Majores intellige vel tempore : ut priores qui nos posteriores exspectaverunt in denario accipiendo; vel scientia, vel virtute digniores, qui scilicet intelligere valuerunt lumen incorporeum atque incommutabile, quantum in hac vita potest : quod minores tamen credere potuerunt. Cum ergo venerit quod perfectum est, et evacuatum fuerit quod ex parte est, tunc qui assumpta carne carni apparuit, ostendet seipsum dilectoribus suis. Tunc omnes scient eum a minore usque ad majorem, quia etiam minimus tunc perfecte sciet, cum per se, non a majore instructus erit.

CAPUT IX.

VERS. 1. — *Habuit.* Hucusque differentiam Testa-

mentorum ostendit, et quod Veteri Novum supereminet, et illud immutat. Nunc idem ostendit ex ipsius tabernaculi schemate. *Sanctum*, non spiritale, sed : *Seculare.* Quia putabatur ab hominibus sanctum. Et vere habuit sanctum sæculare, quia tabernaculum primum et secundum.

VERS. 2. — *Tabernaculum enim sanctum.* Primum tabernaculum intus habuit altare incensi; ante fores sub dio, altare holocaustorum : vel quod foris est significat Vetus Testamentum, et est figura figuræ; intus significat Novum

VERS. 5. — *Cherubim.* Per Cherubim significatur plenitudo scientiæ; per propitiatorium super arcam, Christus, quia ipsi Christo a Deo Patre specialiter datum est, ut esset propitiatio pro peccatis nostris.

VERS. 7. — *In anno.* Quod singulis annis intrabatur, significabatur non venisse adhuc perfectionem. *Pro sua et populi ignorantia.* Christus pro populo suo obtulit, pro se vero non, nisi in membris suis. Unde ipse ait : *Verba delictorum meorum* (Psal. xxi). Delicta enim nostra sua dicit, quia ea suscepit, non ad habendum, sed ad delendum.

VERS. 8. — *Novum propalatum.* Cælum adhuc inaccessible est mortalibus secundum corporis conditionem, ante vero etiam secundum animas. Sed patienter exspectanda est resurrectio, in qua et corporibus per Christum patebit in cælum accessus. *Sanctorum viam.* Via sanctorum est Christus, vel spiritualis intelligentia legis per quam ascenditur in interiora cæli.

VERS. 9. — *Quæ parabola.* Quod autem hæc de sacrificiis consummandis vel in primo vel in secundo tabernaculo secundum significationem dicta sint, aperit, subdens : *quæ parabola est*, etc.

VERS. 10. — *Usque ad tempus correctionis;* id est usque ad tempus gratiæ, quo in melius corrigendi erant illi qui hucusque sub pedagogo erant, quos lex non poterat perfectos facere, non tamen eo tempore debebat cessare.

VERS. 11. — *Per amplius.* Christus introivit tabernaculum, id est, cælum. Nomine signi, id est tabernaculi, designat Apostolus signatum, id est cælum, quod bene dicitur, *per amplius*, quia plures capit quam terrenum illud, et perfectius, quia ibi perfecta beatitudo.

VERS. 12. — *In sancta.* Exponit quod dixerat : *Tabernaculum non manufactum, sancta sanctorum*, id est celestia.

VERS. 13. — *Si enim sanguis.* Quod per Christum potuerit esse redemptio, a minori probat, quia per illa legalia stebat mundatio corporalis. *Hircorum.* Hircus Christum significat, per similitudinem carnis peccati. Taurus dicitur Christus, quia duorum Testamentorum cornibus ventilat inimicos. *Ad emundationem carnis*, id est, ut caro emundata sit propter legis præceptum; sed in Christo est perfectio.

VERS. 14. — *Obtulit semetipsum.* Christus, modius inter Deum et homines, dator est Novi Testamenti;

quasi pontifex nobis est dator legis novæ. *Immaculatum*. Illius sanguis est immaculatus.

Ad operibus mortuis; id est peccata, quæ qui tangit inquinatur, sicut qui tangebatur mortuum coinquinabatur; nec intrat in cœlum, sicut nec ille in templum. *Viventi*. Christi tamen mors erat necessaria in redemptione non modo gentilium, sed et earum prævaricationum quas lex ostendebat, non solvebat. Tantum fuit peccatum nostrum, ut salvari non possemus nisi Unigenitus Dei pro nobis moreretur, debitoribus mortis; sed sic fecit nos dignos Testamenti et promissæ hæreditatis, et ita Testamentum factum est firmum.

VERS. 15. — *Intercedente*. Inter Vetus Testamentum et Novum (in quibus non solum sacramenta divisa sunt, sed et promissa) distinctio est passio Christi, in cuius morte constat terrena non promitti, sed æterna. In morte enim Unigeniti necesse est magna sperari.

VERS. 16. — *Ubi enim*. Christus est dator Novi Testamenti, morte intercedente, nunc vero in confirmationem Testamenti, poterat Christus mori ut probat consuetudine humanæ legis.

VERS. 19. — *Lana*. Charitas Christi est nobis lana, de qua vestem faciamus.

VERS. 22. — *Et sine sanguinis effusione*, etc. Hæc determinatio ideo apponitur, quia per aquam aspersionis quæ fiebat de cinere vitulæ rufæ, fiebat remissio peccatorum aliquando, quando non effundebatur sanguis, sed tamen effusus erat in immolatione vitulæ. In illis autem sacrificiis quamvis magis ea perverso populo fuerint congruenter imposita, quam Deo desideranti oblata, figura tamen veritatis fuerunt quæ Christus est, cuius sanguine redempti et mundati sumus, quia nostra emundatio et Dei propitiatio nobis sine sanguine nulla est.

VERS. 23. — *Ipsa autem cœlestia*. Christus, qui in quibusdam significatus est, non indiguit mundari, sed omnes sui indigent; at tamen signa ejus quæ in tabernaculo usum ministracionis præstabant, sanguine mundata sunt.

VERS. 25. — *Neque ut sæpe*, etc. Probavit, quod Christus per hostiam suam cœlestia mundavit; modo probat quod melioribus hostiis, id est, quod ejus hostia fuit dignior et efficacior omnibus aliis: quia illæ sæpe iteratæ sine consummatione, hæc semel oblata ad patriam reducit.

VERS. 26. — *Alioquin*, etc. Si semel oblitus non sufficeret omnium in se credentium peccata exhaustire, sportuisset eum pati sæpius ab origine mundi; quod, ne fieret, semel passus est in consummatione sæculorum. *In consummatione*. Id est, in ultima ætate in qua sunt omnia adimpleta quæ ante imperfecta, et ideo non opus fuit, ut inciperet pati ab origine mundi.

VERS. 27. — *Et quemadmodum*. Lex naturalis id ostendit, quod per inconveniens probatum est. *Semel mori*. Non est intelligendum quod aliqua peccati sui, necessitate Christus oblitus sit, etiam semel,

imo sola voluntate. Verum ut homo semel mortuus necessitate et jure naturæ amplius non moritur, sic et Christus eodem jure semel oblitus non potest amplius mori. *Post hoc autem*. Post semel mori, restat iudicium, in quo omnes accipiant secundum quod meruerunt; non restat autem ut iterum surgant, et denuo moriantur.

VERS. 28. — *Sine peccato apparebit*. Ita quod tunc non erit hostia pro peccato, sed iustitia in remunerando, vel dammando. Quod si nec in die iræ hostia erit, multo minus in aliis temporibus. Vel *sine peccato*, id est similitudine carnis peccati, sed potius in carne gloriosa.

CAPUT X.

VERS. 1. — *Umbram enim*. Probavit quod Christus fuerit semel mortuus; sed quare? vel semel? Quia lex non poterat perfectos facere, ideo agnus sine macula erat offerendus. *Non ipsam imaginem*. Id est veritatem, ut in pictura usquequo ponat quis colores, quædam est substratio. Vel substratio est umbra quædam, et non imago; cum vero flores ipsos quis colorum intinxerit, tunc imago efficitur. *Accedentes*. Licet pontifices per singulos annos in sancta sanctorum cum eisdem hostiis indesinenter offerrent, nunquam tamen suis hostiis potuerunt perfici.

VERS. 2. — *Cultores semel*, etc. Una hostia Christi perfectos facit; et si milia peccant non indigeat alia, quia sufficit ad omnia, et omnem conscientiam a peccatis lavat; quod non vetus, si enim hoc faceret, non esset opus iterari. Sicut medicamentum si fuerit forte, et salutis efficax, et valens cunctam valetudinem repellere, semel impositum, totum operatur; si vero semper imponitur, manifestum indicium est non contulisse salutem; ideoque quia illis sacrificiis nemo curabatur, frequenter offerebantur.

VERS. 3. — *Commemoratio*, non absolutio; infirmitatis accusatio, non virtutis ostensio; propter infirmitatem ergo ostendendam, et ut memoria peccatorum fieret, imperavit Deus illa semper offerri.

VERS. 5. — *Noluit*. A tempore passionis, in quo est consummatio omnium hostiarum, ceperunt illa displicere. Nunquam ea ante destruxit, sed illis subditus fuit, dum in templo cum hostiis presentatus fuit. *Corpus autem aptasti mihi*. Ablata sunt signa, quia exhibita est veritas, tunc tempus fuit ut illa auferrentur, et veritas veniret. Nec unquam in odoribus illis delectatus est Dominus, nisi in fide, et desiderio offerentis. Præcepit tamen hæc sibi offerri, potius quam offerrentur idolis; imposuitque in servitutem, non in justificationem, et ut figura essent futuri.

VERS. 6. — *Non placuerunt*. In figuris illis veritas prænantabatur. Celebrant figuras, figuræ rem multi scientes, sed plures ignorantes quæ cessare debent re exhibita.

VERS. 7. — *Tunc*. Quando vidi omnia illa displicere, et corpus idoneum ad hoc mihi datum. *Disi*: *Ecce venio*, ad me offerendum, ut faciam et compleam voluntatem tuam, quia tu es meus Deus. Ideo venio

ad implendam tuam voluntatem tuam, quia ita scriptum est, et præfiguratum de me in consilio Deitatis, quæ est caput mei, qui sum liber humani generis secundum quod homo, in quo legant homines omnia sibi necessaria, et ideo non est opus lege.

VERS. 8. — *Superius dicens*. Quasi diceret: Non solum notat hæc auctoritas veteres hostias non fecisse perfectos, sed solam hostiam Christi; verum etiam ablationem Veteris Testamenti, et constitutionem Novi, si diligenter notentur verba; quia superius dicens, *illa noluit*, addit: *Tunc dixi*. Ecce enim auferit primum sacrificium et cum eo Vetus Testamentum, et statuit ut stabilo novum sacrificium et cum eo Novum Testamentum.

VERS. 10. — *Sanctificati*, etc. Facta peccatorum purgatione, reconciliati sumus Deo.

VERS. 11. — *Et omnis*, etc. Ne videretur sanguis per pontifices semel in anno oblati minus profuisse et sacrificia quotidie per sacerdotes facta perfectos facere, hoc addit, quasi dicat: Pontifex per singulos annos offerens, non pervenit ad consummationem, sic etiam omnis sacerdos semper offert, et tamen per ea nunquam consummatur.

VERS. 12. — *Sedet in dextera*. Bene potest consummare qui sic meruit exaltari.

VERS. 13. — *De cætero*. Id est de eo quod restat, scilicet gloria bonorum et pœna malorum. *Scabellum*. Quia etiam si modo repugnet ei, et non videantur subijci, tunc omnibus apparebunt ei subditi per cujus imperium suberunt pœnis.

VERS. 15. — *Contestatur autem nos*, etc. Spiritus sanctus testificatur quod consummavit in æternum sanctificatos, et quod in Novo Testamento non recordabitur Deus peccatorum. *Postquam*. Quasi dicat: Postquam illud dixit quod non valet ad probationem nostram, adjecit alia quæ corroborant utrumque quod dicimus: scilicet *dando leges*, quod pertinet ad consummationem; et *peccatorum et iniquitatum eorum jam non recordabor amplius*, quod pertinet ad sanctificationem.

VERS. 16. — *Superscribam*. Non dicit *scribam*, sed *superscribam*, quia leges illæ super vires hominum sunt, in quarum completionem nullus sufficet, nisi ope gratiæ. In his verbis dicitur quod consummat virtutibus, deinde subdit de sanctificatione.

VERS. 18. — *Ubi autem*, etc. Non solum ex hæc auctoritate videri potest quod Jesus sanctificat et consummat, sed quod oblatio jam post tempus gratiæ non est facienda pro peccatis, quando facta est remissio.

VERS. 20. — *Per velamen*. Fides nostra est velata, quia fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.

VERS. 22. — *In plenitudine fidei*. Perfecta est nostra fides, quoniam nihil horum jam est visibile, nec sacerdos, nec hostia. *Aspersi corde*. Per hoc ostenditur, quod non fides sola, sed vita cum virtute quaeritur. *Abluti aqua*, id est baptismo.

VERS. 23. — *Fidelis enim*. Sicut Deus fidelis in

promissis, ita nos sibi fideles vult esse in promissis nostris. Fidem ergo et confessionem habeamus quantum ad nos.

VERS. 24. — *Et consideremus*, etc. Perfectus alios hortando, minor perfectum imitando. Inde hortatur Apostolus ad ea quæ conveniunt fidei.

VERS. 25. — *Sicut consuetudinis*. Culpat scindentes unitatem charitatis, quasi inter alios non possent habitare causa sanctitatis suæ; qui potius suo exemplo debuerunt consolari eos. *Sed consolantes*. Consolatur laborantem, qui pariter in labore persistit, quia sublevatio laboris est nisus seu nisio collaborantis, ut in itinere sit.

VERS. 26. — *Voluntaris enim peccantibus*. Id est, nobis in voluntate peccandi manentibus non prodest Christus, qui est hostia pro peccatis, jam in hoc præsentem. Per quod constat quod nec in futuro. *Post acceptam notitiam veritatis*, id est, quamquam venissemus ad fidem, pro qua quidam securi sunt, quasi nunquam perituri. Non ait, *volentibus*, sed *voluntarie*, quia voluntarius est qui in aliquo assiduus est; volens, qui ad tempus. Vel etiam, si voluntate, nedum actu peccemus. *Jam non relinquitur pro peccatis hostia*; sicut in veteri lege datum est sæpius offerri hostias pro peccato. Non enim Christus iterum immolandus est pro peccatis, quod semel factum est, et secundo non est opus. Sed magis opus est manere in fide et veritate. Quod si non facit iudicium, te expectat, nisi per pœnitentiam renoveris.

VERS. 28. — *Duobus vel tribus testibus*. Convictus. Quid ergo illi contra quos perhibent testimonium angeli, et sancti, et propria conscientia?

VERS. 29. — *Conculcaverit*, etc. Conculcat Christum qui libere peccat absque timore, et pœnitentia; et qui indigne participat, sanguinem pollutum ducit, si ab eo mundatus ad vomitum redit et pœnitere negligit. Spiritui injurius est, qui ejus beneficium grate non suscipit. *Pollutum duserit*. Talis est qui per carnales observantias credit peccata dimitti, a quibus retrahit nos sanguis Christi, et ita pollutus est et nos polluit, si ab eo, unde est remissio, nos retrahit.

Et spiritui gratiæ. Id est Spiritui sancto gratis dato; vel, qui dat gratiam, contumeliam facit; qui remissionem, quam ipse Spiritus facit, ascribit carnalibus observantiis, vel, qui eum male vivendo a se abjicit.

VERS. 30. — *Mihi vindicta*, etc. De inimicis hoc dictum est, qui male faciunt, non autem de his qui male patiuntur. Hic autem et consolatur eos, dicens quod permanet in sempiternum Deus, et vivit. Proinde etiamsi nunc tyranni non recipiunt quod eis promissum est; tamen postea recepturi sunt, itaque illos oportet congemiscere, non vero nos. Nos enim in illorum incidimus manus, illi autem in manus Dei, Neque enim qui patitur, aliquid malum patitur, sed qui facit; neque beneficium percipit qui juvatur, sed qui beneficium præstat. Hæc igitur scientes, patientes efficiamur ad sufferenda mala, et prompti ad bonum faciendum.

VERS. 51. — *Rememoramini.* Invitat eos per antefacta

(*CHRYS.*) Sicut optimi medicorum cum alios secuerint, etc., usque ad ut autem nos incidatis in manus Dei, rememoramini, etc.

Pristinos, etc. Si rudes sustinuerunt, turpe est si modo deficiunt. *Magnum certamen*, etc. Passiones erant eis, tum ex propriis doloribus, tum ex doloribus aliorum, quibus compatiebantur.

VERS. 53. — *Et in altero quidem*, etc. Quasi: Certamen passionum sustinetis, et in propriis passionibus, et in compassionibus aliorum, et hæ sunt duæ partes certantium contra nos passionum. *Spectaculum.* Grave est opprobrium, gravius est cum spectaculum hominibus sit et non secreto exprobratur.

VERS. 58. — *Vivit.* (*AUG.*) *Iusti, recti, exsultate in Domino*, quia vos decet, etc., usque ad et deficientem sublevat, et vincentem coronat.

VERS. 59. — *Nos autem*, etc. Id est, non sumus filii paganorum, sed prophetarum fidelium.

CAPUT XI.

VERS. 1. — *Est autem fides.* Hic est laus et commendatio fidei, cujus descriptionem ponit. In qua tria notat, scilicet: quid efficiat in nobis, quod fundamentum est omnium honorum, et quod et de non apparentibus est. De qua in Epistola ad Romanos plenius dictum est: *Fides est substantia sperandarum rerum*, id est, causa quæ res sperandas facit quandoque subsistere in nobis; quod est dicere: faciet nos consequi futura bona. Et proprie dicitur *fides substantia*, quia sperandis substât, et facit ea esse in creditibus in alia vita. Et est fundamentum omnium honorum quod nemo mutare potest, et sine quo non est bona ædificatio; vel, speranda jam facit esse in corde credentis. *Argumentum*, id est certitudo rerum quæ non apparent, et si quis de ea dubitet, probatio, ubi adhuc probatur futura resurrectio; quia ita crediderunt patriarchæ, apostoli, alii sancti. *Fides est causa sperandorum*, quia causa justitiæ per quam sunt speranda. Et hoc est: *In hac testimonium*, justitiæ, quod propter fidem Deus testatus est justos eos esse. *Senes*: Hoc dicit, non quod ætate senes, sed antecessores horum, et sic constat fidem non esse novam, sed tenendam, cum antiqui eam tenuerint.

VERS. 3. — *Fide intelligimus.* Exemplis utitur ad commendationem fidei, ad ostendendum quod de non apparentibus sit fides.

VERS. 4. — *Fide plurimum.* Quod patres antiqui per fidem sint consecuti testimonium justitiæ ostendit, ponens aliud exemplum ad commendationem justitiæ. *Defunctus adhuc loquitur.* Hic est, materia est nobis loquendi, ut de ejus fide exemplum demus. Non enim mors exstinxit famam fidei. Ex fide et patientia præcedentium consolatur istos. Abel adhuc loquitur, quia alios suo exemplo admonet ut justi sint. Interemnit eum quidem mors, sed non cum eo interemit gloriam ejus et memoriam.

(*AUG.*) Neque Henoch et Elias per tam longam æta-

tem senectute maruerunt, nec tamen, etc., usque ad priusquam propter peccatum inde exire meruissent.

VERS. 6. — *Quia est.* Esse proprie Deo convenit: quia immutabiliter est.

VERS. 7. — *Fide Noe*, etc. *Et justitiæ*, etc. Id est, fuit justus ex fide, sicut patres sui, nisi enim justus esset, hoc ei Deus non precepisset.

VERS. 8. — *Fide qui vivit.* Hic ad patres Judæorum descendit et ostendit in eis, sicut in prioribus, omnem justitiam ex fide habuisse originem. Et ponit exemplum de Abraham. *Obedivit*, Deo dicenti sibi: « Exi de terra tua, et de cognatione tua. » Hoc jam fecerat. Hoc enim dictum est jam egresso de terra Chaldæorum, et jam constituto in Mesopotamia. Non ergo Dominus corpus, sed animum a terra sua avertit, ne velit reverti. Non enim exierat inde animo, sed redeundi tenebatur desiderio; quod desiderium Deo jubente ac juvante, et illo obediente fuerat amputandum.

VERS. 11. — *Quoniam fidelem.* Prius risit, etsi ex gaudio, non tamen plena fide: sed post, verbis angeli, in fide solidata est. Riserat etiam Abraham, quando ei promissus est filius, sed risus ille admirationis fuit et gaudii, non dubitationis.

VERS. 12. — *Ab uno.* Utero, vel Abraham emortuo. Emortuum dicit ad opus concipiendi Saræ uterum, quantum ad virum seniore; vel dicit ipsum Abraham ad opus generandi emortuum, quantum scilicet ad seniore femina. *Tanquam sidera.* Hoc dicit quantum ad bonos, id est qui luce virtutum et multitudine comparantur sideribus. *Et sicut arena.* Hoc dicit quantum ad malos, id est qui instabilitate et numero comparantur arenæ. Mare est ipsa gentilitas: ora, ritus ejus; cui propinqui facti sunt aliqui Judæi, non tamen in gentilitate.

VERS. 13. — *Et salutantes.* Utitur verbo translato a navigantibus, qui longe prospiciunt desideratas civitates, quas antequam ingrediantur, salutatione præveniunt. Ex metaphora ergo navigantium dicit, *Et salutantes*; id est gaudentes et desiderantes eas, sicut faciunt nautæ longe visis civitatibus. Et ideo constabantur quod essent ipsi peregrini, qui in aliena patria nihil habent. *Hospites.* Hi de patria non sunt, et isti constabantur se non esse de mundo, neque aliquid se habere in mundo, ideoque hoc constabantur. Qui autem hoc dicunt, dant intelligi quod aliam patriam quærent, quod ipsi significare volebant. Et ne putaret quis quod illam appeterent de qua exierant, subditur: *Et si quidem*, etc.

VERS. 17. — *Cum tentaretur.* Non tentavit Deus Abraham quasi qui fidem ejus ignoraret, sed ut ipse Abraham et mundus fidei ejus veritatem et firmitatem cognosceret.

VERS. 19. — *Et in parabola.* Fide obtulit Abraham non solum in re, sed etiam in significatione. Intellexit enim Christum significari, cujus deitas non moritur; sed aries hærens cornibus inter vepres, id est caro laborans inter Judæos in cornibus crucis, potuit Deo offerri spinis Judaicis ante coronata.

VERS. 20. — *Isaac.* Fidem hic habuit, non solum A quod benedictus esset melior, sed etiam credidit quod Christianus populus supplantaret benedictionem Judæis factam et promissam.

VERS. 21. — *Adoravit fastigium,* etc. Forte tulerat a filio virgam, quando ei fidem filius jurabat et dum eum teneret, post verba jurantis, mox adoravit Deum. Non enim p̄debat cum ferre tantisper insigne potestatis filii sui, ubi figura magnæ rei futuræ præsignabatur, et regni Christi futuri in gentibus.

VERS. 22. — *De ossibus suis mandavit.* Adjurans filios Israel, ut asportarent ea in terram promissionis, et recondere ea in sepulcro patrum suorum; scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham, et Isaac, et Jacob, et cæteri et patres, ubi et Adam et Eva quiescebant. Quod ideo voluerunt, quia B in ea terra præviderunt nasciturum Christum, ut cum eo resurgerent.

VERS. 26. — *Improperium Christi.* Hoc dixit, vel quod Moyses pateretur pro Christo, vel quod significabat impropria Christi futura: vel, quod Moyses sustinuit a fratribus suis quos liberare volebat, sicut Christus a suis quos redimere venerat. Ihi dixerunt Christo: *Dæmonium habes (Joan vi).* Et isti Moysi: *Vis nos interficere, sicut interfecisti Ægyptium (Exod. ii)?* Quod tamen patienter sustinuit, sicut et Christus.

VERS. 27. — *Non veritus.* Quod prius fugerat in terram Madian, non fuit metus, sed fides; eo quod credebatur a Deo liberari. Noluit ibi manere, ne esset causa jactantiæ, si in apertum periculum se præcipitaret, et tentaret Deum, quod diabolicum est. Sancti enim, quando habent quid faciant, non debent tentare Deum, ut et Dominus locum dedit Judæis, qui et suis præcepit: *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam (Matth. x).*

VERS. 28. — *Fide celebravit Pascha.* Hac utique quia sic credidit populum salvandum; illos quidem a Pharaone, nos a diabolo.

VERS. 29. — *Transierunt mare Rubrum,* etc. Sic per baptismum fideles transeunt, remissis peccatis; tanquam Ægyptiis cum diabolo p̄ncipe tenebrarum submersis.

VERS. 30. — *Circuitu dierum septem* completo a Levitis arcam Dei portantibus, et æneis tubis clangentibus.

VERS. 31. — *Excipiens exploratores cum pace,* etc. Quasi: Ita et vos debetis duo Testamenta per apostolos tanquam exploratores a Christo missos credendo excipere, et ita cum infidelibus non peribitis.

VERS. 32. — *De Gedeon.* Ipse, accepto signo velleris a Domino, ivit contra Madianitas cum trecentis viris, eosque noctu expugnavit. *Samson.* Hic, ut legitur in libro Judicum, affixit vehementer Philisthæos. *Jephthæ.* Hic, cum iret ad pugnam contra hostes, vovit Domino quod, si triumphum de hostibus assequeretur, rediens, quod primo occurreret, offerret Deo: occurritque e t lina, quam immolavit.

VERS. 33. — *Qui per fidem.* Et si recusat dicere quæ fecerint singuli, dicit tamen quæ quidam operati sunt fide. *Repromissiones.* Dicit Apostolus *repromissiones* et non promissiones, quia promissiones multæ sunt factæ David, ut Abraham. Sapienter historiarum commemorationem vitat, ne sermonem suum protelet, breviter quædam tangens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus effectus est, fugit densitatem et longitudinem, ne fatiget auditorem.

VERS. 35. — *Alii autem distenti,* etc. In illis Patribus Veteris Testamenti, quamvis rara, fuerunt tamen exempla patientiæ, a sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ, quorum sanguinem dicit Dominus ab eis exigendum, qui in patrum suorum (a quibus illi occisi sunt) iniquitate persisterent. Et in Novo Testamento, non defuerunt temporali felicitate volentes, in quo misericordiam Dei experimur.

VERS. 38. — *Quibus dignus non erat mundus.* Id est, quorum conversatione non erat mundus dignus, ideoque ne viles habeantur pro toleratis tribulationibus: vel, adeo viles erant hominibus, ut putarentur non esse digni stare vel habitare inter eos. Et tam illi quam priores, non acceperunt statim promissam vitam usque ad Christum. Cur non subditur:

VERS. 40. — *Deo pro nobis melius aliquid providente.* Prout naturam nostram assumeret, et gloriosius nobiscum exsultaret. Si illi tenuerunt fidem, qui nos tandiu expectaverunt requiem, multo magis teneamus, qui statim a morte accipimus.

CAPUT XII.

VERS. 1. — *Ideoque et nos.* Post fidei commendationem, ad illud quod inceperat redit, exhortans ad patientiam pluribus modis, et præcipue ipsius Christi exemplo. *Nubem.* Id est multitudinem sanctorum, qui testes sunt fidei, qui ut nubes exemplo sui in æstu tribulationum nos refrigerant, et doctrinis compluunt.

VERS. 2. — *Qui proposito sibi gaudio,* etc. Sic nos proposito nobis æterno gaudio, posthabita confusione, debemus currere; vel, proposito sibi gaudio temporalis regni, quando voluerunt eum turbæ raperere ut facerent regem, et noluit, quia erat via humilitatis.

VERS. 3. — *Deficientes.* Descendere est timore tribulationis fidem negare. Itaque non debetis deficere, neque enim estis obliti vos consolationis, nec debetis oblivisci.

VERS. 6. — *Omnem filium.* Etiam unicum qui fuit sine peccato. Si ergo exceptus es a passione flagellorum, exceptus es a numero filiorum. Unicus ille de Patris substantia natus æqualis Patri in forma Dei, Verbum quo facta sunt omnia, non habebat ubi flagellaretur. Ad hoc autem carne indutus est, ut sine flagello non esset. Qui flagellat unicum sine peccato, relinquit adoptatum qui est cum peccato? Unicus sine peccato, non tamen sine flagello, exemplum nobis proposuit in passionibus suis. Non ergo turbari debemus, cum aliquis sanctus gravia et indigna

perpetiatur, si oblitus non sumus quæ pertulerit Justus A
justorum, Sanctusque sanctorum. Et attente hic
justitiam et misericordiam Dei. Justitia est in eo
quod flagellat. Misericordia vero in eo quod recipit.

VERS. 8. — *Ergo adulteri.* Nota non jure vocari
patrem, qui ex adulterio genuerit, quia ab eo geniti,
non dicuntur filii legitimi.

VERS. 9. — *Reverbamur.* Revereri est cum timore
honorem impendere.

VERS. 10. — *Et illi quidem.* Hic alia ratio ostenditur,
quare obtemperandum sit Deo. *Ad id quod
utile est,* scilicet, *in recipiendo sanctificationem ejus.*

VERS. 11. — *Disciplina.* Hæc græce dicitur *παιδεία*,
id est, eruditio per molestias, quando pro peccatis
suis mala quis patitur, ut corrigatur prout hic intel-
ligitur. Est et disciplina quæ scientia dicitur, et a B
discendo nomen accepit, et Græce *ἐπιστήμη* dicitur.

VERS. 12. — *Manus.* Id est affectum charitatis,
quo Deum complectebamini olim, iterum erigite sur-
sum ad Deum; et *genua,* id est fortitudinem, quæ
soluta est refrigerata charitate.

VERS. 13. — *Gressus.* Ut vestra fides recte incedat,
constitendo quod credit, etsi opus est patiendū.
Fides recte dicitur pes, quia totum portat. Ita gres-
sus rectos, ut non aliquis deviet a vera via fidei, sic-
ut ille qui carnales observantias recipit, nam hoc
est errare. Et non claudicat, sicut qui timore passio-
nis titubat, *sed sanetur,* si erravit vel timuit; vel
recti gressus, sunt recta intentio in operibus.

VERS. 14. — *Sanctimoniam.* Id est castitatem men-
tis et corporis; unde: *Beati mundo corde, quoniam*
(*Math. v.*), etc. *Sine qua nemo videbit Deum.* Ecce
quemodo exterruit amatorem boni, id est, visionis
Dei. Non dixit, in ignem mittetur; vel, infatigabili-
bus tormentis dabitur (quæ tamen vera sunt); sed
volens te amatorem boni esse, id est, visionis Dei,
non formidatorem mali, ait: *sine qua nemo,* etc. Ex
eo ipso quod desideras, te terret.

VERS. 15. — *Contemplantēs,* etc. Ne dubitetis posse
esse tam patientes, quia gratia Dei præsto est; sed
ne desitis ei, hoc modo potestis retinere gratiam. *Ne
qua radix,* etc. Delectatio peccati vere dicitur ama-
ritudo, et ideo vitanda. *Radix amaritudinis,* mala
cogitatio, quæ non dulces fructus, id est opera, sed
amaros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

VERS. 16. — *Ne quis fornicator,* etc. Hic quomodo
contemplari debeant, ne qua radix amaritudinis ger-
minet, ostendit per partes in quibus aliquos de illis
notat. *Primitiva.* Vel primogenita sua. Primitiva hic
appellat honorem et dignitatem sacerdotii, quia ante
sacerdotium Aaron, omnes primogeniti erant sacer-
dotes, sicut fuit Sem: et hæc orat magna dignitas,
quia et de substantia et de hæreditate paterna majo-
rem portionem sumebat. Vestimque ornatu locuple-
tior resplendebat, eique benedictio dabatur. Ecce
quam procul a religione fuit Esau, qui pro ventre
dedit benedictionem. Cujus factum ideo commemo-
rat, ut debortetur ab illius similitudine.

VERS. 18. — *Non enim accessistis.* Dixerat, ne

qui: desit gratiæ his modis quos subdidit, parata
enim est gratia, et hoc est: *Non enim accessistis ad
asperitatem legis,* quam describit, ut econtra intel-
ligatur suavitas gratiæ, non ad ignem, sed ad Spi-
ritum sanctum, qui est ignis consumens peccata, ad
quem non motu corporis, sed spiritu itor. *Turbinem.*
Turbo est vis ventorum cum grandine et pluvia, et
significat impetum vitiorum quæ per legem magis
damnata sunt. Sed modo venit ad serenitatem per
gratiam Spiritus. *Caliginem.* Hoc ponit quia obscura
lex fuit, modo clara intelligentia. *Procellam,* quæ est
major quam turbo, et est tempestas quæ quocumque
impellit. Hæc est servitus peccati secundum opera-
tionem quæ per legem trahebat homines: modo an-
tem est requies a vitiis imperfectis.

VERS. 19. — *Tubæ sonum.* Tuba est signum mo-
tionis ad bellum, et est motus delectationis qui non
per legem, sed per gratiam exstinguitur. *Vocem ver-
borum.* Hujusmodi vox est legis præceptio et com-
minatio, quam populus gravem putavit et intole-
rabilem, quia sola præceptio erat, sine gratia adju-
vante.

VERS. 20. — *Non enim portabant.* Quia sine gratia
insufficientes erant ad observanda præcepta. *Et si
bestia,* etc. Mons est divinitas; bestia, defectus rati-
onis, quod est quando verbum blasphemæ pro-
fertur in Deum. Tangere est offendere. Tangit ergo
montem bestia, qui offendit Deum blasphemia,
quem præcipit lex sine misericordia lapidari; sed in
Ecclesia, si vult reverti, misericorditer suscipitur.

VERS. 22. — *Sed accessistis.* Ex superioribus ista
pendent, ubi dicit ad quæ accesserint post remotionem
illorum, et non ponit contraria eorum quæ ex
opposito intelliguntur, sicut supra assignatum est,
sed primum quod ex eis sequitur, ut per hoc magis
suadeat tenendam esse gratiam. *Ad Sion.* Id est, ad
eos qui in alto speculantur Deum, quod speculari
est magnum præmium. *Et civitatem Dei.* Hoc dicit,
quia Deus in eis habitat quando eos justificat.

VERS. 23. — *Qui conscripti sunt.* Quasi dicat: Ne du-
bitetis ad angelos pervenire, quia vestri antecessores
pervenerunt, et hoc est: *Qui conscripti sunt,* id est,
cum eis qui in cælis sunt, scripti sunt, id est in eo-
rum ordine sunt.

VERS. 26. — *Adhuc semel,* etc. Quasi dicat: Jam
fuerunt mota, sed adhuc movebo: per *semel* notat
quod ulterius non sunt movenda. *Sed etiam cælum,*
quod inferius est, scilicet aereum: unde dicuntur aves
cæli. Totus autem pene aer iste ventosus, quem cælum
vel cælos Scriptura vocat: istos utique imos,
non illos supremos (ubi sol et luna et sidera consti-
tuta sunt) dicit hic Scriptura movenda, et alibi
perituros, propter magnam sui quandam commu-
tationem.

VERS. 27. — *Quæ sunt immobilia.* Quasi dicat:
Id profecto sunt, quia quidquid erant vel in princi-
palibus essentiis, vel in formis extrinsecus sumptis,
secundum id immobilia erunt.

VERS. 28. — *Itaque regnum immobile.* Quia Deus

cælum et terram immobilem promittit, patet quod A habemus gratiam, sine qua non possemus ad illud promissum pervenire, sed per eam suscipimus illud regnum immobile, ut ideo nullus desit gratiæ.

Habemus gratiam. Id est, fidem, spem et charitatem in sancta operatione; vel: *Habemus gratiam*, id est, gratias agamus de omnibus, non murmurantes in aliquo, quia sic bene servitur Deo.

VERS. 29. — *Deus noster ignis.* Id est Spiritus sanctus, qui est donum et gratia illa, quia nobis gratis datus.

CAPUT XIII.

VERS. 1, 2. — *Charitas.* Ab hoc loco moraliter instruit Apostolus, quasi diceret: Quia charitas est habenda, ipsa maneat in vobis, et *hospitalitatem nolite oblivisci.* Per hanc enim quidam latuerunt, ut Loth B nesciens esse angelos, sciens tamen quis in eis esset.

VERS. 3. — *Tanquam simul vincti,* id est, sicut vobis vinctis velletis subveniri, vel laborantibus.

VERS. 5. — *Sint mores.* Postquam sua Hebræi perdidierant, volebant iterum congregare: quod Apostolus prohibet. Sed ne dicerent: Quid si necessaria defecerint? subdit consolationem. *Sine avaritia.* Avarus est qui tenax est in largiendo, cupidus in accipiendo. *Non te deseram.* Hoc Deus dicit omni speranti in se, sicut Josue, ita est nobiscum, ut *confidenter dicamus,* etc. *Neque derelinquam.* Dereliqueretur qui fame periret: sed quia hoc non est, ne sit homo cupidus.

VERS. 6. — *Non timebo,* etc. Homō omnis adversarius, etiam diabolus, qui homo ab officio, eo scilicet quod hominem decipiat.

VERS. 7. — *Mementote,* etc. Quia longum est de singulis dicere, monet sequi magistros.

VERS. 8. — *Jesus Christus,* etc. Hoc pertinet ad superiorem sententiam, ubi testatus est Deum dixisse: *Non te deseram, neque derelinquam.* Poterat enim illis videri, quod hæc promissio ad Josue tantum pertineret, ad quod respondet, quod et nos juvabit sicut juvit illum. Quasi: Non est dubitandum, quia qui heri, id est in præterito, adjuvit Josue, hodie, id est in præsentia, adjuvat, et adjuvabit futuros per omnia sæcula.

VERS. 10. — *Habemus altare,* etc. Non studendum escis, quia habemus altare, id est corpus Christi, in fide cuius oblatæ preces et operationes sunt acceptæ Deo, *de quo edere non habent,* etc. *Tabernaculo,* etc. Id est, observantiis legis, ut qui cibos discernunt et alia hujusmodi legalia servant, quæ nomine tabernaculi signat, quia ad tempus sunt imposita; vel, nostrum corpus recte dicitur tabernaculum, quia ad tempus in eo manendum est, et ideo non est ei serviendum in desideriis.

VERS. 11. — *Quorum enim,* etc. Per duplicem allegoriam, quarum una est Veteris, et altera Novi Testamenti, probat corpus Christi non esse edendum ab his qui tabernaculo deserviunt. Ad hoc enim

A corpora animalium extra castra cremantur, et propterea Christus extra portam passus est, ut nos, qui corpore et sanguine ejus a peccatis mundari volumus, inproperia et angustias passuri, tabernaculi delicias deseramus. *Animalium.* Christus per illa animalia significabatur.

VERS. 12. — *Portam.* Porta civitatis est sensus corporis, in quorum nullo Christus peccavit: et ideo extra passus. Et nos ostio sensuum vitis clauso, extra patiamur.

VERS. 15. — *Per ipsum ergo.* Qui est nobis via, a quo sumimus exemplum, ad martyrium curramus, *Confidentium.* (Aug.) Ergo qui timetis Dominum, laudate eum, etc., *usque ad* cujus invisibilis sacrificij illud visibite sacrum signum erat.

VERS. 16. — *Beneficentiæ.* Evacuata sententia pravorum de gula, redit ad mores. *Beneficentiæ,* id est, largitatis in alios. Et si vestra substantia sit ablata, tamen ex his quæ habetis eleemosynas date. Hoc supra dixerat: *Non deserentes collectionem.*

VERS. 17. — *Ut cum gaudio.* Faciamus utique ista cum gaudio, quando videmus homines proficere in verbis Dei. Tunc enim cum gaudio laborat operarius in agris, quando attendit arbores, et fructum videt; quando attendit segetem, et videt ubertatem. Tunc intelligit quod non sine causa laboravit, non sine causa dorsum curvavit, non sine causa manus attrivit, non sine causa frigus æstusque toleravit.

Non expedit vobis. Non dico: non expedit illis, quia etiam illis prodest trisari de vobis. Nam illi præpositi, quando contristantur de malis vestris, expedit illis ipsa tristitia, sed non vobis. Similiter ergo in Dominico agro bonum operemur prælati et subditi, ut similiter de mercede gaudeamus.

VERS. 18. — *Orate pro nobis.* Superbiam effloremque mentis quorundam pontificum percutit, qui dedignantur precari subjectos, quatenus pro eis orationes fundant. *Bonam conscientiam habemus,* id est, conscientia nos non accusat, nec nobis consilium quod vobis insidias fecerimus, nihil cum fictione protulimus, nihil negotiationis gratia fecimus. Ne ergo sinistre quid arbitremini. *In omnibus.* Accusabatur Apostolus quod suam gentem negligeret, sed ostendit se habere affectum ad omnes Judæos et gentiles, de quorum præteritis bonis gaudet, eisque in futuro meliora optat.

VERS. 21. — *Faciens, in vobis,* etc. Nihil enim boni habere potestis, nisi illo præveniente et subsequente.

VERS. 22. — *Etenim perpaucis,* etc. Quasi: Non potest quisquam longitudinem sermonis abnuere, hoc quippe erat quod adversarii faciebant, et ideo latenter hoc tangit.

Salutate omnes propositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit, ita generaliter omnibus prælati et subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.